

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ІВАНА ФРАНКА

(повне найменування вищого навчального закладу)

Кафедра геоморфології і палеогеографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан географічного факультету

_____ В.І. Біланюк

“ _____ ” _____ 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Географічні основи природоохоронної справи

галузь знань _____ **10 Природничі науки** _____
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність _____ **106 Географія** _____
(шифр і назва спеціальності)

спеціалізація _____
(назва спеціалізації)

інститут, факультет, відділення _____ **географічний** _____
(назва інституту, факультету, відділення)

Розробник: Брусак В.П., канд. географічних наук, доцент кафедри геоморфології і палеогеографії.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри _____ геоморфології і палеогеографії

Протокол № 12 від “15” травня 2017 р.

Завідувач кафедри геоморфології і палеогеографії _____ (Кравчук Я.С.)
(підпис) (прізвище та ініціали)
“ _____ ” _____ 2017 р

Схвалено Вченою радою географічного факультету

Протокол № 5 від “ 21 ” _____ червня _____ 2017 року

“21” _____ червня _____ 2017 року Голова _____ (Біланюк В.І.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3,5	Галузь знань <u>10 Природничі науки</u> (шифр, назва)	За вибором студента	
		<i>Рік підготовки:</i>	
Розділів – 2	Спеціальність <u>106 Географія</u> (шифр, назва)	1-й	-
		<i>Семестр</i>	
Загальна кількість годин – 105		1-й	-
		<i>Лекції</i>	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента - 4,5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	16 год.	-
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		16 год	-
		<i>Лабораторні</i>	
		-	-
		<i>Самостійна робота</i>	
		73 год.	-
		ІНДЗ:	
		Вид контролю: залік	

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 1:2,3.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: теоретична і практична підготовка студентів у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Завдання:

- ознайомитись з теоретичними основами природоохоронної справи і напрямками природоохоронної діяльності,
- вивчити основні етапи еволюції концепцій охорони природи в світі й Україні, функції природоохоронних територій і структуру природно-заповідного фонду України,
- засвоїти програму і методи наукових досліджень на природоохоронних територіях,
- здобути знання про біологічні і географічні аспекти оптимізації природоохоронних територій і їх мережі та міжнародну співпрацю у галузі охорони природи.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати:

- головні географічні теоретичні основи природоохоронної справи і напрямки природоохоронної діяльності,
- основні етапи охорони природи в світі й Україні,
- структуру, функції і географічні закономірності поширення природоохоронних територій в Україні,
- програму наукових географічних досліджень на природно-заповідних територіях в Україні,
- географічні підходи до організації та ландшафтно-геоморфологічні підходи до проектування заповідних об'єктів,

- природоохоронні категорії МСОП та основні напрями міжнародної співпраці у галузі охорони природи.

вміти:

- здобувати інформацію про сучасний стан довкілля і регіональні екологічні проблеми в Україні,

- аналізувати організаційно-правові засади природоохоронної справи та географічні закономірності структури природно-заповідного фонду України й окремих природоохоронних територій.

3. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. Теорія та історія природоохоронної справи.

Тема 1. Природоохоронна справа: об'єкт, предмет, завдання вивчення та основні напрямки природоохоронної діяльності.

Природоохоронна справа: об'єкт, предмет і завдання вивчення, методи досліджень. Місце природоохоронної справи у системі природокористування та охорони природи і оточуючого людину середовища (за Реймерсом М.Ф. (1990)). Основні напрямки природоохоронної діяльності (за Милановою Є.В., Рябчиковим А.М. (1986)).

Основні положення Національної доповіді про стан охорони навколишнього природного середовища в Україні. Особливості географічної обумовленості (просторові, часові, функціональні) сучасних проблем охорони природи в Україні. Система територій, які мають природоохоронне значення (за Реймерсом М.Ф., Штільмарком Ф.Р. (1978)).

Тема 2. Основні етапи еволюції концепцій охорони природи в світі та в Україні.

Основні етапи видової, ресурсної, територіальної та екологічної охорони природи. Вчення про біосферу і ноосферу Вернадського В.І. та вчення про географічну оболонку (структура, межі, просторово-часові взаємозв'язки) та їх значення на сучасному етапі охорони природи. Історія розвитку охорони природи в світі і в Україні та їх тенденції на сучасному етапі. Особливості розвитку природоохоронної справи у західній і східній частинах України та еволюція уявлень про завдання природоохоронних територій різних категорій.

Тема 3. Поліфункціональність природоохоронних територій і об'єктів та наукові засади природоохоронної справи.

Наукові засади природоохоронної справи та функції (біоконсерваційна, біогенетична, інформаційна і документаційна, наукова, захисна екологічна, середовищезахисна, економічна, соціальна, природно-пізнавальна, освітня, ландшафтно-естетична) природоохоронних територій і об'єктів різних категорій. Відмінності функціонального призначення об'єктів найвищої категорії заповідності (природні заповідники, біосферні заповідники (резервати), національні природні парки) та інших природоохоронних територій.

Тема 4. Проблеми збереження біорізноманіття і ландшафтів та сталого розвитку.

Зміст понять "біотичне і ландшафтне різноманіття", "сталий розвиток" (sustainable development) та основні напрями природоохоронних дій, спрямованих на вирішення проблеми збереження біорізноманіття і ландшафтів та сталого розвитку у глобальному та національному контекстах.

Системи природоохоронних територій міжнародного значення: біосферні резервати, "Спадщина", "Рамсар", "Аква", "Європейська геологічна спадщина". Основні положення "Конвенції про охорону біологічного різноманіття" (Ріо-92), Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (Софія, 1995), Проекту всеєвропейської конвенції збереження ландшафтів (Венеція, 1998), "Концепції національної програми збереження біологічного та ландшафтного різноманіття України".

Завдання і структура екологічної мережі України.

Розділ 2. Природоохоронна справа в Україні.

Тема 5. Структура природно-заповідного фонду України та організаційно-правові засади заповідної справи.

Загальна характеристика та структура ПЗФ України. Диспропорції географічного і категоріального розподілу природно-заповідних об'єктів, їх причини та наслідки. Огляд природоохоронного законодавства та програмних документів, які визначають напрямки розвитку природоохоронної справи на сучасному етапі.

Тема 6. Наукові дослідження на природно-заповідних територіях.

Історичні аспекти організації наукових досліджень на природно-заповідних територіях України і колишнього СРСР. Структура досліджень за програмою “Літопису природи” у заповідниках і національних парках, звертається увага на незначну частку досліджень географічного характеру та їх причини. Місце і значення заповідних об'єктів вищих категорій (БЗ, ПЗ і НПП) в організації і проведенні екологічного і геосистемного моніторингу на національному і глобальному рівнях. Розглядається суть різних видів моніторингу, їх структура і основні напрямки.

Тема 7. Географічні дослідження на природно-заповідних територіях.

Місце і зміст географічних досліджень у загальній структурі наукових досліджень на заповідних територіях. Огляд географічної вивченості заповідників і національних природних парків України. Методологія покомпонентних, ландшафтних, геосистемних та геоекологічних досліджень заповідних об'єктів. Структура, основні напрямки, види та завдання фізико-географічних досліджень заповідних територій, алгоритм їх реалізації (на прикладі заповідників). Методичні засади проведення географічної інвентаризації та створення геоінформаційних систем природоохоронних територій.

Тема 8. Біологічні і географічні аспекти оптимізації природно-заповідних територій та їх мережі.

Біологічні (панбіоцентрична і панекоцентрична) та географічні (ландшафтно-екологічні) концепції розвитку охорони природи. Співставлення біологічних (флористичні, геоботанічні, фауністичні, зоогеографічні) та географічних (геокомпонентні, ландшафтний і геоекологічний) підходів до виділення, організації і функціонування заповідних об'єктів. Геометричні взаємовідношення територій заповідних об'єктів, які базуються на біо-географічних принципах (за Diamond J.M. (1975); Wilson E.O., Willis E.O. (1975)). Географічні підходи (геокомпонентно- і геокомплексно-репрезентативний та функціональний) до організації заповідних об'єктів та формування регіональних та національних мереж заповідних територій. Ландшафтно-геоморфологічні (басейновий, “блоковий”, блоково-басейновий, еталонних заповідних поперечних профілів тощо) підходи до проектування (вибору місцерозташування, меж, оптимальних і мінімальних площ) заповідних об'єктів та емпіричні розрахунки їх оптимальних площ (“кількість видів – площа заповідного об'єкту”, “порядок і площа річкового басейну – площа заповідного об'єкту” і ін.).

Тема 9. Природно-заповідні категорії країн Європи і світу. Міжнародна співпраця у галузі охорони природи.

Огляд природно-заповідних категорій країн дальнього і ближнього зарубіжжя та їх відповідність класифікації Міжнародного союзу охорони природи (IUCN). Емпіричні залежності впливу фізико-географічних (зональності ландшафтів, ландшафтно-екологічної різноманітності) та соціально-економічних (ступінь і характер господарського освоєння, територіально-регламентуючі фактори) умов на формування національних мереж природоохоронних територій країн світу.

Основні напрямки міжнародної співпраці у галузі охорони природи.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	Усього	у тому числі			Усього	у тому числі		
л		с	ср	л		с	ср	
Розділ 1. Теорія та історія природоохоронної справи.								
Тема 1. Природоохоронна справа: об'єкт, предмет, завдання вивчення та основні напрямки природоохоронної діяльності.	8	2	2	4				
Тема 2. Основні етапи еволюції концепцій охорони природи в світі та в Україні. .	20	2	2	16				
Тема 3. Поліфункціональність природоохоронних територій та наукові засади природоохоронної справи.	8	1	1	6				
Тема 4. Проблеми збереження біорізноманіття і ландшафтів та сталого розвитку.	22	1	1	20				
Разом за змістовним модулем 1	58	6	6	46				
Розділ 2. Природоохоронна справа в Україні.								
Тема 5. Структура природно-заповідного фонду України та організаційно-правові засади заповідної справи.	13	2	4	7				
Тема 6. Наукові дослідження на природно-заповідних територіях.	8	2	2	4				
Тема 7. Географічні дослідження на природно-заповідних територіях.	8	2		6				
Тема 8. Біологічні і географічні аспекти оптимізації природно-заповідних територій та їх мережі.	6	2		4				
Тема 9. Природно-заповідні категорії Європи і світу. Міжнародна співпраця у галузі охорони природи.	12	2	4	6				
Разом за змістовним модулем 2	47	10	10	27				
Усього годин	105	16	16	73				

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Сучасний стан довкілля в Україні. Регіональні екологічні проблеми в Україні.	2	
2	Історія охорони природи в Україні.	2	
3	Організаційно-правові засади природоохоронної справи в Україні.	2	
4	Структура природно-заповідного фонду України.	4	
5	Наукові дослідження на природно-заповідних територіях.	2	
6	Міжнародна співпраця в галузі охорони природи.	4	

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Ознайомитися з основними напрямки природоохоронної діяльності.	4	
2	Ознайомитися з основними етапами еволюції концепцій охорони природи в світі й Україні.	16	
3	Вивчити функції природоохоронних територій.	6	
4	Ознайомитися з основними проблемами збереження біорізноманіття і ландшафтів та сталого розвитку.	20	
5	Вивчити структуру природно-заповідного фонду України та ознайомитися з організаційно-правові засади природоохоронної справи держави.	7	
6	Ознайомитися зі структурою наукових досліджень, що проводяться на природоохоронних територіях та місцем у ній географічних досліджень.	10	
7	Ознайомитися з біологічними і географічними підходами до створення природно-заповідних об'єктів та оптимізації їх територій.	4	
8	Вивчити природно-заповідні категорії МСОП та ознайомитись з основними природоохоронними конвенціями, на яких базується міжнародна співпраця у галузі охорони природи.	6	
	Разом	73	

9. Методи контролю

Поточний контроль здійснюється під час семінарських занять та шляхом письмового опитування по двох розділах. Підсумковий – залік.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота									Сума
Розділ 1				Розділ 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	100
10	12	8	10	15	10	10	12	13	

T1, T2 ... T7 – теми занять

11. Методичне забезпечення

1. Навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни «Географічні основи природоохоронної справи» / Львів, 2010.
2. Борейко В.Е. История охраны природы Украины (X век – 1980 г.). – В 2-х т., Киев: Киевский эколого-культурный центр, 1997. – Т.1 – 304 с., Т.2 – 192 с.
3. Географічні ландшафти і охорона природи. - К.: Наук. думка, 1976. - 178 с.
4. Геоэкологические подходы к проектированию природно-технических геосистем. - М.: Изд-во Ин-та Геогр. АН СССР, 1985. - 235 с.
5. Заповідна справа в Україні: Навч. посіб. / За заг.ред. М.Д.Гродзинського, М.П.Стеценка. - К.: Географіка, 2003. - 306с.
6. Исаченко А.Г. Оптимизация природной среды (географический аспект). - М.: Мысль, 1980. - 264 с.
7. Ковальчук А.А. Заповідна справа: науково-довідкове видання / А.А. Ковальчук. – Ужгород: “Ліра”, 2002. – 328 с.
8. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа: навч. посіб. / С.Ю. Попович. – К.: Арістей, 2007. – 480 с.
9. Фурдичко О.І. Заповідна справа в Україні: підручник / О.І. Фурдичко, В.К. Сівак. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 336 с.
10. Аналитический обзор зарубежного опыта управления национальными парками. - М.: Петит, 1994. - 59 с.
11. Андриенко Т.Л., Плюта Е.И., Прядко Г.Н. Социально-экологическая значимость природно-заповедных территорий Украины. - К.: Наук. думка, 1991. - 154 с.
12. Борейко В.Е. История заповедного дела в Украине. - К.: Киев. экол.-культ.-тур. центр, 1995. - 184 с.
13. Борисов В.А. Охраняемые природные территории мира. Национальные парки, заповедники, резерваты / М.: Агропромиздат, 1985. - 310 с.
14. Брусак В.П. Географічні аспекти оптимізації функціонування заповідників (на прикладі природного заповідника “Розточчя” і Карпатського біосферного заповідника) // Автореф. Дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.11/ Львів. держ. ун-т ім.І.Франка. - Львів, 1997. – 20 с.
15. Геосистемный мониторинг в биосферных заповедниках / Сб. тр. АН СССР, Ин-т географии. - М., 1984. - 191 с.
16. Геоэкологические принципы проектирования природно-технических геосистем / Отв. ред. Т.Д.Александрова. - М.: Изд-во Ин-та Геогр. АН СССР, 1987. - 321 с.
17. Голубець М.А. Від біосфери до соціосфери. - Львів: Поллі, 1997. - 256 с.
18. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 34. - С. 1130-1156.
19. Закон України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки” // Відомості Верховної Ради України.- 2000.- № 47.-С. 405-434.
20. Заповідні екосистеми Карпат / С.Стойко, Е.Гадач, Т.Шимон, С.Михалик / Під ред. С.М.Стойка. - Львів: Світ, 1991. - 248 с.
21. Зелёная книга Украинской ССР: редкие исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества / под общ. ред. Шеляг-Сосонко Ю.Р. - К.: Наукова думка, 1987. - 216 с.
22. Кіпчач Ф. Депресивні регіони України: екологічна компонента. Монографія. – Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 288 с.

23. Комплексный глобальный мониторинг загрязнения окружающей природной среды: В 3 т. / Тр. междунар. симпоз. - Л.: Гидрометеиздат, 1980.- Т.1. - 376 с.
24. Міжнародні природно-заповідні території України / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко – Міжвідомча комплексна лабораторія наукових основ заповідної справи НАН України та Мінекобезпеки України. – Київ, 1998. – 132 с.
25. Реймерс Н.Ф. Особо охраняемые природные территории / Н.Ф. Реймерс, Ф.Р. Штильмарк. – М.: Мысль, 1978. – 295 с.
26. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник / Н.Ф. Реймерс.- М.: Мысль, 1990. – 637 с.
27. Филонов К.П. Летопись природы в заповедниках СССР / К.П. Филонов, Ю.Д. Нухимовская. – М.: Наука, 1985. – 143 с.
28. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
29. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха – К. : Глобалконсалтинг, 2009.– 900 с.
30. <http://www.rada.gov.ua/laws/> – сторінка законодавства України.
31. <http://www.menr.gov.ua/> – сторінка Міністерства екології і природних ресурсів України.
32. <http://unesco.org.ua/> – сторінка Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.
33. <http://www.ecnc.nl/doc/lynx/> – сторінка Всеєвропейської екологічної мережі на сайті Всеєвропейської стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття.
34. <http://www.panda.org/> – сторінка Міжнародного фонду охорони природи (WWF International)
35. <http://ramsar.org/> – сторінка Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення головним чином як середовище існування водоплавних птахів (Рамсар, 1971).

Автор _____ /доц. Брусак В.П./